

Соціальне право

УДК 347.63:341.231.14:342.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19967149>

Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини: міжнародно-правові засади, національне регулювання та судова практика

Сівчук Анастасія Андріївна,

аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права

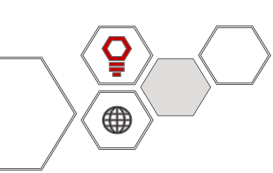
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

<https://orcid.org/0009-0008-5353-5822>

Прийнято: 14.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. Метою статті є з'ясування змісту принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, визначення особливостей його нормативного закріплення в міжнародному та національному праві, а також аналіз практики його застосування судами, насамперед Європейським судом з прав людини та національними судами України.

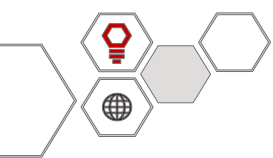
У дослідженні використано формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, логіко-семантичний та герменевтичний методи. Застосування зазначених методів дало змогу розкрити зміст категорії «найкращі інтереси дитини», простежити її закріплення у міжнародних договорах і національному законодавстві, а також оцінити особливості її судового тлумачення.

У статті розглянуто сутність принципу найкращих інтересів дитини, його закріплення в законодавстві та особливості практичного застосування. Проаналізовано міжнародні акти, зокрема Декларацію прав дитини ООН, Конвенцію про права дитини, Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, а також національні нормативно-правові акти, що відображають цей принцип. Визначено положення сімейного та іншого законодавства України, у яких найбільш чітко простежується реалізація принципу найкращих інтересів дитини [1–4]. Обґрунтовано, що категорія найкращих інтересів дитини має комплексний характер, не зводиться лише до сукупності суб'єктивних прав дитини та потребує індивідуалізованого підходу з урахуванням віку, стану здоров'я, життєвого досвіду, сімейного оточення і думки самої дитини [3; 5; 6]. Окрему увагу приділено практиці Європейського суду з прав людини щодо застосування цього принципу, зокрема у справах, пов'язаних із возз'єднанням сім'ї, забезпеченням контакту з дитиною, визначенням місця проживання дитини, встановленням батьківства, усиновленням та позбавленням батьківських прав [1; 10; 11].

Висновки. Зроблено висновок, що принцип забезпечення найкращих інтересів дитини є базовим міжгалузевим принципом, який повинен визначати зміст і спрямованість рішень батьків, органів державної влади, органів опіки та піклування, судів та інших суб'єктів, якщо такі рішення стосуються дитини. Його ефективна реалізація вимагає не лише законодавчого закріплення, а й сталої судової практики, здатної забезпечити пріоритет інтересів дитини над формальними, бюрократичними чи суто дорослоцентричними підходами.

Ключові слова: принцип, інтереси, дитина, сім'я, батьки, розлучення.

Principle of ensuring the best interests of the child: international legal foundations, national regulation and judicial practice

Anastasiia Sivchuk,

PhD student of the Department of Constitutional,

Administrative and International Law

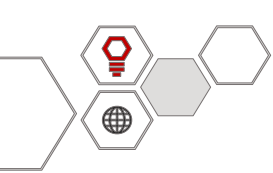
Lesya Ukrainka Volyn National University

Lutsk, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0008-5353-5822>

Abstract. The purpose of the article is to clarify the content of the principle of ensuring the best interests of the child, to determine the specifics of its normative consolidation in international and national law, and to analyse the practice of its application by courts, primarily the European Court of Human Rights and the national courts of Ukraine.

The study uses formal legal, comparative legal, systemic structural, logical semantic and hermeneutic methods. These methods made it possible to reveal the content of the category “best interests of the child”, trace its consolidation in international treaties and national legislation, and assess the peculiarities of its judicial interpretation.

The article examines the essence of the principle of the best interests of the child, its legal consolidation and the peculiarities of practical implementation. International instruments are analysed, in particular the UN Declaration of the Rights of the Child, the Convention on the Rights of the Child, the European Convention on the Exercise of Children’s Rights, as well as national legal acts reflecting this principle. It is substantiated that the category of the best interests of the child is complex in nature, cannot be reduced only to a set of subjective rights of the child, and requires an individualised approach taking into account the child’s age, health, life experience, family environment and views [1; 5; 6]. Special attention

is paid to the practice of the European Court of Human Rights in cases concerning family reunification, contact with the child, residence of the child, adoption, deprivation of parental rights and establishment of paternity [1; 10; 11].

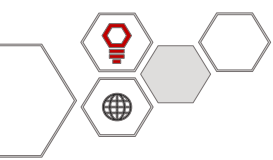
It is concluded that the principle of ensuring the best interests of the child is a fundamental cross-sectoral principle that should determine the content and direction of decisions made by parents, public authorities, guardianship bodies, courts and other actors whenever such decisions concern a child. Its effective implementation requires not only legislative consolidation but also stable judicial practice capable of giving priority to the child's interests over formalistic or adult-centred approaches.

Keywords: principle, interests, child, family, parents, divorce.

Постановка проблеми. Ключовим принципом регулювання сімейних правовідносин як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу є принцип найкращих інтересів дитини. Водночас цей принцип досі недостатньо досліджений, що зумовлює виникнення питань щодо його змісту та особливостей практичного застосування.

Актуальність теми зумовлена тим, що саме у справах, які стосуються дитини, право стикається не лише з юридичними, а й з етичними, психологічними та соціальними вимірами. Особливо гостро ця проблема проявляється у спорах щодо місця проживання дитини, участі у вихованні, усиновлення, встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, а також у справах про міжнародне викрадення дітей. За таких обставин принцип найкращих інтересів дитини має виступати не формальною декларацією, а реальним критерієм прийняття рішень [1; 2; 11; 12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика найкращих інтересів дитини досліджувалася у працях Н. М. Крестовської, Ж. В. Петрочко, О. В. Мельник, К. М. Глиняної, Т. Хаммарберга, Б. Холмберга, Е. Верхеллена, Г. О. Гаро, а також сучасних українських дослідників сімейного права та прав

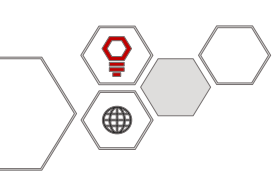
дитини [5–10; 14]. У науковій літературі принцип найкращих інтересів дитини розглядається як універсальний орієнтир для правозастосування, що поєднує правовий, моральний, соціальний і психологічний складники. Окрему увагу вчені приділяють співвідношенню прав батьків і прав дитини, значенню думки дитини, ролі органів опіки та піклування, а також впливу практики ЄСПЛ на національні підходи до тлумачення цього принципу [5; 7–9; 11; 12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових праць, досі не вироблено єдиного і загальновизнаного підходу до визначення поняття «найкращі інтереси дитини». Відсутність легального узагальненого визначення цієї категорії ускладнює її однакове застосування в адміністративній та судовій практиці. Крім того, потребують подальшого дослідження критерії оцінки найкращих інтересів дитини у конкретній життєвій ситуації, межі судового розсуду, а також співвідношення між інтересами дитини й інтересами батьків або інших законних представників [1; 5; 11; 12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз принципу забезпечення найкращих інтересів дитини з урахуванням міжнародно-правових стандартів, національного законодавства України та практики Європейського суду з прав людини.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

- з'ясувати зміст принципу найкращих інтересів дитини;
- проаналізувати його нормативне закріплення у міжнародному та національному праві;
- дослідити підходи науковців до тлумачення цього принципу;
- визначити значення практики ЄСПЛ для його застосування;
- запропонувати узагальнене бачення структури найкращих інтересів дитини.

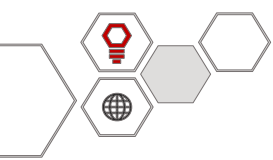

Виклад основного матеріалу. Н. Крестовська вказує, що поняття «інтерес дитини» можна розуміти як сукупність умов її благополуччя, які здебільшого забезпечуються без безпосереднього втручання держави — насамперед батьками, усиновлювачами, опікунами або піклувальниками на власний розсуд, виходячи з презумпції батьківської любові та турботи про дитину [7, с. 269]. Дослідниця також підкреслює, що загальноправове поняття «інтерес» відображає різні аспекти юридичних можливостей дитини та відповідних обов’язків батьків [7, с. 269].

Водночас ч. 2 ст. 15 Цивільного кодексу України встановлює, що кожна особа має право на захист свого інтересу, якщо він не суперечить загальним засадам цивільного законодавства [4]. Таким чином, норми цивільного права можуть гарантувати захист найкращих інтересів дитини як загальної категорії, однак не забезпечують охорону кожного окремого інтересу дитини в індивідуальному порядку.

У цьому аспекті важливо враховувати, що принцип найкращих інтересів дитини не може бути зведений лише до суто цивілістичного розуміння інтересу. Його зміст набагато ширший, оскільки охоплює не лише право на захист уже наявного інтересу, а й обов’язок держави, батьків, судів та інших суб’єктів активно формувати такі умови, за яких розвиток дитини буде максимально сприятливим [1; 3; 5].

У свою чергу, К. М. Глиняна визначає інтереси дітей як належне виховання, спрямоване на всебічний розвиток дитини — фізичний, інтелектуальний, психічний, моральний і духовний. До цього також належить виховання в дусі поваги до прав і свобод людини та громадянина, забезпечення належного батьківського нагляду, формування поваги до батьків, турботливого ставлення й опіки, а також запобігання протиправній поведінці дитини [8].

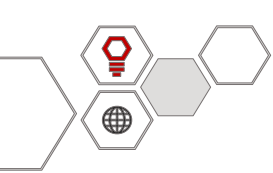

Межі правомочності поняття «найкращі інтереси дитини» не мають чіткого нормативного закріплення в окремих правових нормах, а формуються на основі сукупності різних правових приписів, дефініцій і принципів. Варто зазначити, що лише через систему суб'єктивних прав дитини неможливо повною мірою впливати на суспільні відносини за її участю та ефективно їх регулювати.

Крім того, не всі складові найкращих інтересів дитини можуть бути безпосередньо відображені в окремих правах, оскільки в сучасних умовах юридична можливість дитини претендувати на певні блага, дії чи рішення не завжди охоплює весь спектр її найкращих інтересів.

Ж. В. Петрочко визначає забезпечення найкращих інтересів дитини як процес задоволення її індивідуальних потреб з урахуванням віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, а також родинної, культурної та етнічної належності, обов'язково беручи до уваги думку самої дитини [5, с. 71]. На думку дослідниці, принцип найкращих інтересів дитини полягає в обов'язковому пріоритетному врахуванні її інтересів батьками, законними представниками, органами державної влади, судами та іншими особами під час ухвалення рішень чи вчинення дій.

В українському законодавстві зроблено спробу закріпити принцип найкращих інтересів дитини. Зокрема, у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що забезпечення найкращих інтересів дитини — це дії та рішення, що спрямовані на задоволення її індивідуальних потреб відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [3]. Крім того, цей Закон визначає охорону дитинства як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що додатково посилює значення принципу найкращих інтересів дитини в усій системі правового регулювання [3].

Науковці по-різному підходять до тлумачення цього поняття, пропонуючи власні уточнення та доповнення. Це є закономірним явищем, адже суспільні умови постійно змінюються, а потреби дітей щодо належного рівня життя, розвитку та захисту також зростають, що, своєю чергою, вимагає оновлення й удосконалення правового регулювання з боку держави.

З огляду на значну актуальність принципу забезпечення найкращих інтересів дитини як у міжнародному, так і в національному праві, важливим є його комплексне осмислення в науковому та правовому контексті.

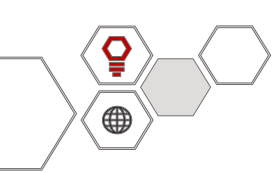
На думку О. В. Мельник, найкращі інтереси можна розглядати як тотожні поняттю благополуччя, що включає матеріальний, духовний, емоційний, психічний та інші його аспекти [6, с. 75].

Науковці надають поняттю найкращих інтересів дитини досить широкого змісту. Із проаналізованих доктринальних підходів випливає, що це комплексна категорія, яка охоплює низку взаємопов'язаних елементів.

Т. Хаммарберг і Б. Холмберг підкреслювали, що у випадку виникнення суперечностей слід знаходити баланс між актуальними інтересами дитини, інтересами батьків, які можуть їм суперечити, та довгостроковими потребами самої дитини [9, с. 35]. На їхню думку, саме такий підхід забезпечує реальне врахування інтересів дітей.

У свою чергу, Е. Верхеллен зазначав, що навіть малолітні діти не можуть бути позбавлені права висловлювати власну думку та отримувати інформацію щодо важливих рішень, які їх стосуються, а також доносити свою позицію у випадках, коли їхні інтереси не збігаються з інтересами дорослих [10, с. 114].

Важливе значення для сучасного тлумачення цього принципу має Загальний коментар № 14 (2013) Комітету ООН з прав дитини, в якому наголошено, що найкращі інтереси дитини є одночасно матеріальним правом, фундаментальним принципом тлумачення та правилом процедури. Комітет підкреслює, що в кожній конкретній справі має бути продемонстровано, яким

саме чином найкращі інтереси дитини були враховані як першочергова обставина [13].

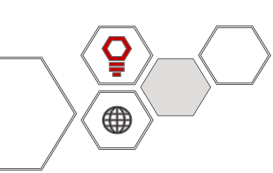
Найчастіше питання дотримання найкращих інтересів дитини розглядається судами, які оцінюють рівень їх забезпечення та ухвалюють рішення, що мають вирішальне значення як для дітей, так і для їхніх батьків.

Зазвичай національні суди застосовують цей принцип у справах про позбавлення батьківських прав або встановлення батьківства, усиновлення, визначення місця проживання дитини, забезпечення чи обмеження спілкування з нею, усунення перешкод у такому спілкуванні, встановлення порядку побачень із дитиною батьків або близьких родичів, а також під час розгляду заяв, поданих відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року [1; 14].

Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини активно використовується судами та іншими органами державної влади під час вирішення питань, що стосуються дітей. Водночас на сьогодні не сформовано законодавчо закріпленого та загальновизнаного визначення поняття «найкращі інтереси дитини». Більше того, у законодавстві України паралельно застосовуються різні формулювання цієї категорії, зокрема «найкращі інтереси» та «найвищі інтереси».

Окрему групу наукових досліджень становлять праці, присвячені практичним аспектам реалізації принципу найкращих інтересів дитини, зокрема у сфері цивільного судочинства. Так, у праці Г. О. Гаро «Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні» основну увагу приділено нормативно-правовим актам, які закріплюють цей принцип, а також особливостям його застосування в судовій практиці [15].

Принцип найкращих інтересів дитини на міжнародному рівні закріплено в Декларації прав дитини ООН 1959 року, а також у ст. 3 Конвенції про права дитини 1989 року. Зокрема, Конвенція встановлює, що в усіх діях щодо дітей,

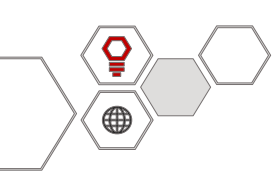

незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами соціального захисту, судами, адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага має приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [1]. Це положення є базовим міжнародним орієнтиром, який зобов'язує держави не тільки формально визнавати інтереси дитини, а й інтегрувати їх у механізми правотворення, правозастосування та судового розгляду [1; 13].

Конвенція про права дитини також ґрунтується на принципі спільної та рівної відповідальності батьків за виховання і розвиток дитини (ч. 1 ст. 18) та покладає на держави-учасниці обов'язок не допускати розлучення дитини з батьками всупереч їхній волі, за винятком випадків, коли таке розлучення є необхідним в інтересах дитини (ч. 1 ст. 9) [1].

Метою Європейської конвенції про здійснення прав дітей є забезпечення та підтримка прав дитини в її найкращих інтересах, надання їй процесуальних прав і сприяння їх реалізації [2]. Стаття 6 цієї Конвенції визначає порядок ухвалення рішень із дотриманням принципу найкращих інтересів дитини, включаючи належне інформування дитини, можливість висловлення нею власної думки та обов'язок враховувати цю думку [2].

ЄСПЛ у рішенні від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України» (заява № 2091/13) виокремив два ключові критерії для визначення найкращих інтересів дитини: по-перше, збереження зв'язку дитини з сім'єю, крім випадків, коли сім'я є явно неблагополучною; по-друге, забезпечення розвитку дитини у безпечному, спокійному та стабільному середовищі [11]. Аналогічний підхід ЄСПЛ простежується і у справі «Мамчур проти України», де Суд також наголосив на необхідності всебічної оцінки сімейної ситуації, поведінки батьків та реальних інтересів дитини, а не лише формальних аргументів сторін [12].

Щодо значення врахування думки дитини, Європейський суд з прав людини у справі «Pini and Others v. Romania» дійшов висновку, що інтересам дітей відповідало б врахування їхньої позиції, оскільки вони досягли віку, коли така думка повинна братися до уваги [16].

Отже, у практиці Європейського суду з прав людини принцип найкращих інтересів дитини послідовно знаходить своє застосування. Більше того, залежно від змісту та значущості, інтереси дитини можуть мати пріоритет над інтересами батьків [11; 12; 16].

На наш погляд, найкращі інтереси дитини доцільно розглядати як багатовимірну категорію, що охоплює:

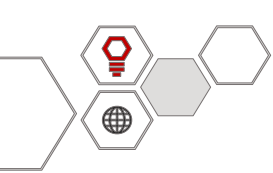
- фізичну безпеку та охорону здоров'я дитини;
- стабільність і безпечність сімейного середовища;
- емоційний зв'язок із батьками та іншими близькими особами;
- умови для гармонійного психічного, морального, інтелектуального і соціального розвитку;
- право дитини бути почутою в питаннях, які її стосуються;
- право на захист від насильства, недбалого ставлення, маніпуляцій і використання у конфлікті між дорослими [1–3; 11–13].

Тому вважаємо, що можна розглядати найкращі інтереси дитини як багатовимірну категорію, яку умовно можна поділити за кількома критеріями.

За суб'єктами реалізації найкращих інтересів дитини:

а) інтереси, що реалізуються безпосередньо дитиною.

У цьому випадку дитина виступає активним носієм своїх прав та інтересів і самостійно їх реалізує. Йдеться, зокрема, про висловлення нею думки щодо місця проживання, визначення власних інтересів і захоплень, вибір напряму навчання з метою подальшого професійного становлення, а

також формування позиції щодо спілкування чи відмови від спілкування з тим із батьків, з ким вона не проживає;

б) інтереси, що забезпечуються батьками.

Ця група охоплює реалізацію найкращих інтересів дитини через діяльність батьків, які зобов'язані створювати належні умови для її розвитку та виховання. Сюди належить забезпечення сприятливого середовища для життя дитини, належне виконання батьківських обов'язків, а також у певних випадках — ініціювання захисту дитини від одного з батьків, який ухиляється від участі у її вихованні, у тому числі через позбавлення батьківських прав;

в) інтереси, що реалізуються державними та судовими органами.

Держава та суди відіграють ключову роль у забезпеченні та захисті найкращих інтересів дитини. Судові органи, розглядаючи справи за участю дітей, зобов'язані виходити з пріоритету цих інтересів при ухваленні рішень. Водночас державні органи формують та реалізують відповідну політику у сфері охорони дитинства, застосовуючи механізми підтримки та захисту дітей, які перебувають у вразливому становищі або потребують особливої уваги.

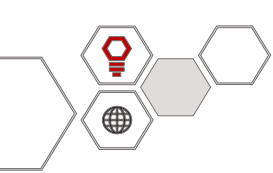
За віковими особливостями дитини:

а) інтереси, які дитина ще не усвідомлює.

Це об'єктивно зумовлені потреби, спрямовані на забезпечення належних умов життя, гармонійного розвитку та відновлення порушених прав дитини у разі виникнення несприятливих обставин. Такі інтереси реалізуються насамперед законними представниками дитини шляхом належного виконання своїх обов'язків, а також захищаються державними органами та судами через прийняття відповідних рішень і вчинення необхідних дій;

б) інтереси, які дитина усвідомлює та може самотійно виражати.

Це потреби та прагнення, які дитина здатна розуміти і свідомо формулювати. Вони реалізуються як самою дитиною через здійснення належних їй прав, так і батьками або іншими законними представниками, які

забезпечують їх практичне втілення. У разі порушення такі інтереси підлягають захисту та відновленню з боку державних органів і судів.

За видами прав дитини у зв'язку з її інтересами:

а) інтереси у сфері особистих немайнових прав.

Реалізація цих інтересів відбувається через здійснення та виконання батьками своїх обов'язків щодо особистих немайнових прав дитини. При цьому саме інтереси дитини мають визначальний і пріоритетний характер у порівнянні з іншими суб'єктивними правами;

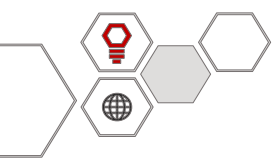
б) інтереси у сфері особистих майнових прав.

У цій сфері найкращі інтереси дитини забезпечуються переважно батьками під контролем державних органів. Зокрема, батьки здійснюють управління майном неповнолітньої дитини, однак розпорядження ним, наприклад його відчуження, можливе лише за умови отримання попереднього дозволу органу опіки та піклування, що гарантує дотримання інтересів дитини.

Запропонована класифікація має не лише теоретичне, а й практичне значення. Вона дає змогу показати, що найкращі інтереси дитини не є одномірним критерієм, який можна звести до одного універсального показника. Навпаки, в кожній категорії спорів суд і органи державної влади повинні враховувати різні складники цієї категорії, зіставляючи їх із конкретними життєвими обставинами дитини [11–13].

Висновки. Отже, принцип найкращих інтересів дитини є базовим і одним із ключових у міжнародних актах та національному законодавстві України. Він отримав своє змістовне наповнення у практиці ЄСПЛ і активно застосовується національними судами.

На нашу думку, цей принцип полягає у пріоритетному врахуванні інтересів дитини батьками, законними представниками, органами державної влади, судами та іншими особами під час прийняття рішень або вчинення дій,

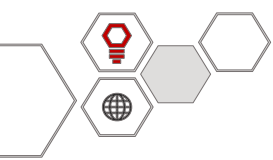
спрямованих на задоволення індивідуальних потреб дитини з урахуванням її віку, статі, стану здоров'я та особливостей розвитку.

Окрім того, він передбачає необхідність врахування думки дитини за умови, що вона досягла достатнього віку та рівня розвитку, які дозволяють їй її висловити.

Аналіз чинного національного та міжнародного законодавства, а також практики ЄСПЛ дає підстави зробити висновок, що рівність батьків щодо дитини впливає насамперед із права самої дитини на гармонійний розвиток, належне виховання та забезпечення її найкращих інтересів. Відтак, у ситуаціях, коли спілкування дитини з батьками може становити загрозу її інтересам, національні органи влади мають право відступати від принципу возз'єднання сім'ї, віддаючи пріоритет найкращим інтересам дитини.

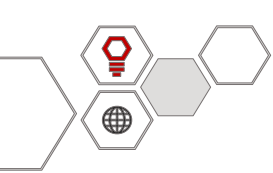
Узагальнюючи, слід зазначити, що принцип забезпечення найкращих інтересів дитини має розглядатися як міжгалузевий стандарт правового мислення та правозастосування. Його сутність полягає не лише у формальному проголошенні пріоритету дитини, а у реальному обов'язку кожного суб'єкта, який приймає рішення щодо дитини, довести, що саме це рішення найбільшою мірою сприяє її благополуччю, безпеці та розвитку [1; 11–13].

Перспективними напрямками подальших досліджень є вироблення більш чітких критеріїв оцінки найкращих інтересів дитини у справах різних категорій, аналіз практики Верховного Суду України у сімейних спорах, дослідження ролі думки дитини в судовому процесі, а також вивчення впливу практики ЄСПЛ і міжнародних органів із захисту прав дитини на уніфікацію української правозастосовної практики.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 22.02.2026).
2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135 (дата звернення: 22.02.2026).
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> (дата звернення: 22.02.2026).
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.02.2026).
5. Петрович Ж. В. Найкращі інтереси дитини: сутність і шляхи забезпечення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 70–74.
6. Мельник О. В. Правове поняття та характерні особливості інтересів дитини при усиновленні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 4(14). С. 73–76.
7. Крестовська Н. М. Ювенальне право України : історико-теоретичне дослідження : монографія. Одеса : Фенікс, 2008. 329 с.
8. Глиняна К. М. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 96–101. URL: https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWLOAD=1&Image_file_name=PDF%2FPrav_2016_22_20.pdf&P21DBN=UJRN (дата звернення: 22.02.2026).
9. Hammarberg T., Holmberg B. The Best Interests of the Child: Principle in Search of Content. *Save the Children Sweden*, 2000. 48 p.

10. Verhellen E. Convention on the Rights of the Child: Background, Motivation, Strategies, Main Themes. Leuven : Garant, 2000. 238 p.
11. M.S. v. Ukraine, no. 2091/13 : judgment of the European Court of Human Rights, 11 July 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175140> (дата звернення: 22.02.2026).
12. Mamchur v. Ukraine, no. 10383/09 : judgment of the European Court of Human Rights, 16 July 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-156388> (дата звернення: 22.02.2026).
13. United Nations Committee on the Rights of the Child. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (дата звернення: 22.02.2026).
14. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188 (дата звернення: 22.04.2026).
15. Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні : серія методичних рекомендацій «Адвокат дитини» / Г. О. Гаро та ін. Харків : Фактор, 2020. 96 с.
16. Pini and Others v. Romania, nos. 78028/01 and 78030/01 : judgment of the European Court of Human Rights, 22 June 2004. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,58a730ab4.html> (дата звернення: 22.02.2026).